

É. KISS KATALIN KÖSZÖNTÉSE

Andor József ünnepi interjúja É. Kiss Katalinnal szép gesztus egy olyan életmű kapcsán, amelyről – teljesen érthetően – sem az interjú alanya, sem – következőképpen – annak készítője nem beszél olyan felsőfokban, ami az interjúban kívül álló számára megengedhető. É. Kiss Katalin Debrecenben még szép reményű irodalmárként kezdte pályáját és Egri Péter professzor mentorálásával Shakespeare szonettjeiről jelentetett meg több publikációt, de hamarosan Papp Ferenc hatására nyelvészettel, sőt számítógépes nyelvészettel kezdett foglalkozni. Az áttörést az 1970-es évek második felében egy montreali tanulmányút hozta meg, amely során David Lightfoottal alakított ki máig tartó munkakapcsolatot. Montreal után jelentette meg azokat az első tanulmányait, amelyek a magyar mondatszerkezet és azon belül a szórend addig rejtélyesnek, de mindenképpen problematikusnak, sőt kezelhetetlennek látszó kérdését gordiuszi csomóként oldotta meg – nem pedig barbár alexandroszi módon hasította ketté.

Debrecenből az ELTE Angol Tanszékén tett rövid kitérővel az MTA Nyelv-tudományi Intézetébe került, ahol a Várbeli épület 13. szobájának lakóival folytatott élénk vitákban az egyik meghatározó résztvevő lett. Andor József túlzásnak is mondható tévedésben van, amikor É. Kisst „a hazai generatív nyelvészet megteremtőjének” nevezi, hiszen azt már az 1960-as években megalapozták az *Általános Nyelvészeti Tanulmányok*-ban publikáló és/vagy az amerikai ösztöndíjas tanulmányútjaikról hazatért nyelvészek, mint Dezső László, Kiefer Ferenc, Szépe György és mások, például Kiefernek éppen a magyar szórendről írt Bloomingtonban kiadott 1967-es könyvével. Tény azonban, hogy az 1970-es végétől itthon és külföldön rangos folyóiratokban, kiadóknál egymás után megjelenő cikkeiben és monográfiáiban É. Kiss Katalin a magyar mondatszerkezet vizsgálatának radikális fordulatát valósította meg: túllépve a korábbi hagyományos nyelvtanok, illetve az alany – állítmány mintázatot követő addig általános generatív felfogás megoldhatatlan problémáin a topik – komment típusú megközelítésre váltott át, amely egy csapásra megnyerte magának a generatív nyelvészek közösségét Magyarországon és szerte a világban. E szerint az úttörő felfogás szerint például a magyarban a fókusz ahhoz hasonlóan van grammatikalizálva, mint a franciában a nyelvtani nemek vagy az angolban a többféle múlt idő.

Jóllehet a részletekről máig folynak viták, például az ígét követő mondatrészek szerkezeti ábrázolásáról vagy a nominativus eset kiosztásáról, É. Kisst ez a konceptuális újítása több irányban is segítette elindulni. Mindenekelőtt felfedezte nyelvészettörténeti elődjét, Brassai Sámuel, aki száz évvel korábban hasonló gondolatokat fogalmazott meg, azután a magyar mondatszerkezet problémakörén belül világossá tette a kvantorok szerepét egymás között, illetve a kérdőszók vonatkozásában, különös tekintettel a többszörös kérdőszókra, akár a mondat elején, akár más pozíciókban állnak, tisztázta a mondatthatározók, illetve a többi

határozó elhelyezkedésének kérdéseit, könnyű kézzel „honosította” a magyar nyelvre az olyan fogós problémaköröket, mint a parazita őrök esetét, és még sok más kérdést, amelyekről az itt következő interjúban is szó esik. Kiváló keretet teremtett a magyar mondattörténet tanulmányozásához, valamint a rokon uráli nyelvek szintaxisának összevető vizsgálatához is, ezzel a magyart és nyelvcsaládját a germán, újlatin, szláv nyelveken folytatott hasonló kutatásokkal egy szintre emelte.

Kevés magyar tudós van, akinek a munkássága még életében külföldön kiadott tankönyvekbe kerül bele: É. Kiss ezek közé tartozik. Azzal, hogy felismerte a magyar egyedi, de rendszerszerű tulajdonságait, melyek sokban, de nem minden tekintetben hasonlítanak a koreaira, a törökre vagy a klasszikus latinra, mind e nyelvet, mind saját elméleti keretét megkerülhetetlen hivatkozási alappá tette. A magyar ma a standard alany-prominens nyelvektől különböző egyik legjobban leírt nyelvnek számít, és ebben É. Kiss érdemei jelentősnek mondhatók.

Végül ne feledkezzünk el É. Kiss Katalinról, a tanárról. Előbb a Nyelvtudományi Intézetben alapított ELTE-MTA kihelyezett tanszéken, majd a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, különösen annak doktori iskolájában követhető nyomon tevékenysége. Első diákjai ma már egyetemi professzorok, akadémiai doktorok, nemzetközileg elismert személyiségek, de folyamatosan jönnek az újabb generációk, melyeknek a tagjait élenjáró eredményeket produkáló kutatócsoportjaiban foglalkoztatja, amíg saját lábukra nem állnak.

Az alatt a 15 év alatt, amíg az Intézet igazgatójaként közvetlen közelről láthattam fáradhatatlan munkálkodását a tudomány és a köz érdekében, miközben három gyermekét nevelte és a város egyik végéből a másikba szállította, képviselte a női kutatók ügyét, majd végre – még ha érthetetlenül hosszú várakozás után is – az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának első női tagja lett, ezt követően pedig az első nyelvész és nő, aki Bolyai-díjat kapott. Megnyugtató tudni, hogy az ünnepléssorozat, amelyben most részesül, alkotóerejének teljében, további izgalmas feladatok között és nagy hatású eredmények előtt találja őt.

KENESEI ISTVÁN
MTA Nyelvtudományi Intézet